

Валерій СОКУРЕНКО

*ректор Харківського національного
університету внутрішніх справ,
член Науково-консультативної ради
Конституційного Суду України,
генерал-поліції третього рангу,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України*

КОНСТИТУЦІЯ 1996 РОКУ ЯК ПРАВОВЕ ВТІЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Для кожної сучасної демократичної держави конституція має особливе значення, оскільки вона відіграє роль системоутворюючого документа, який набуває дедалі більшої ваги, особливо в перехідні періоди, коли зазнають трансформації політична, економічна та правова системи суспільства. Не є винятком у цьому сенсі й наша країна, початок нового етапу державно-правового розвитку якої закономірно пов'язаний із прийняттям у червні 1996 року Основного Закону, який вже 25 років слугує правовою основою розбудови України як демократичної, соціальної, правової держави, процесів формування і розвитку інститутів публічної влади, а також становлення громадянського суспільства.

Незаперечне значення Конституції України виявляється в тому, що у ній з урахуванням європейських стандартів демократичної держави та історичного досвіду конституціоналізму було відображено стан розвитку українського суспільства і держави, визначено засади конституційного ладу України, закріплено обов'язок держави щодо створення сприятливих умов для ефективного забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Значною мірою така ефективність залежить від процесу упорядкування чинного національного законодавства, який насамперед повинен стати основним критерієм визначення необхідності проведення політичних, соціально-економічних та правових реформ у нашій державі. Зауважимо, що саме ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава виступають стрижнем європейських цінностей, до яких прагне Україна.

Водночас доводиться констатувати, що в сучасному українському суспільстві пострадянська ідеологія щодо пріоритету інтересів держави над інтересами громадян, у частині тривалого нівелювання значущості державної мови, ухвалення державно-владних рішень насильницьким шляхом, а не шляхом дискусії і порозуміння з громадськістю, протягом тривалого часу не були викорінені із суспіль-

ного та державного життя. Однак із запровадженням процесу реформ і наближенням України до європейських стандартів урядування відбувається поступове переформатування політико-ідеологічної складової держави у бік активної дії демократичних перетворень та усвідомлення суспільством і державою власної значущості у світовому співтоваристві.

Яскравим свідченням цього став євроінтеграційний процес, реальний початок якому було покладено 16 вересня 2014 року внаслідок укладення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹. Кроки до євроінтеграції передбачають низку реформ в освітній, медичній, соціальній, судовій, правоохоронній, бюджетній та інших галузях, приведення чинного законодавства до європейських стандартів та виконання усіх вимог Європейського Союзу задля майбутнього повноправного членства нашої держави. Примітно, що урядовий Офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції заявляє, що загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за останні п'ять років становить 54 %².

Водночас беззаперечним є і той факт, що втілення євроінтеграційних прагнень українського народу є неможливим без належної конституціоналізації правового порядку, оскільки саме в наявному правопорядку практично проявляється не лише якість правових суспільних інститутів, а й реальна правова політика держави, яка є основою правового прогресу в Україні. Сьогодні українське суспільство всерйоз стурбоване станом реалізації принципу верховенства права та авторитету закону в країні. Незважаючи на всі зусилля держави, поки що не вдалося істотно зупинити зростання злочинності, забезпечити у повному обсязі дотримання прав і свобод людини та громадянина³. Так, аналіз основних тенденцій щодо порушень прав людини в Україні протягом останніх років свідчить, що основні зусилля держави витрачаються на військовий конфлікт і боротьбу з корупцією, а права людини натомість потерпають. Тобто істотно нівелюється дія одного з основоположних критеріїв правового прогресу – його ціннісна основа, що, в свою чергу, впливає на рівень його ефективності. Крім того, такий стан справ обумовлює відхилення від стратегічного спрямування реформ, а отже, і від кінцевої їх мети – досягнення кращих європейських стандартів.

1 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 22.06.2021).

2 Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію Україна-ЄС становить 54 %. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/751827.html> (дата звернення: 22.06.2021).

3 Пархоменко Н. М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини : монографія. Київ : НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2016. С. 93–94.

У контексті практичної реалізації конституційно означених євроінтеграційних прагнень українського народу значущою видається оцінка досягнень України в імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, оприлюднена у доповіді в Європейському парламенті 11 лютого 2021 року. У цьому документі висвітлені як основні успіхи України на цьому шляху, так і питання, що потребують відповідного реагування та вирішення. Зокрема, Європарламент наголошує, що Україні треба зараз зосереджуватися на виконанні провідних критеріїв відповідності ЄС, а також розвивати успіхи у встановленні демократії, захисту прав людини та меншин і на дотриманні верховенства права. Крім того, в державі повинна бути наявною конкурентоздатна ринкова економіка.

Загалом у Європейському Союзі поки що не готові офіційно говорити про перспективи вступу України до лав країн-членів, однак європейська перспектива України визнається¹. Водночас Європарламент визнає необхідність оновлення чинної угоди (тому протягом 2021 року документ буде вивчатися). На оновлення чекають передусім пункти, що стосуються торгівлі та секторальної євроінтеграції України (цифрова економіка, енергетика тощо). У цьому контексті двома великими цілями нашої держави є отримання так званих промислового та митного безвізових режимів, оскільки «промисловий безвіз» дозволив би Україні вести торгівлю промисловою продукцією з ЄС на тих самих умовах, на яких країни Євросоюзу торгують ними між собою, а «митний безвіз» полягає в інтеграції нашої митниці в митну систему Європейського Союзу таким чином, щоб український експортер, який має статус авторизованого економічного оператора, міг перевозити товар з України до, наприклад, Німеччини, так само як з Київської до Житомирської області². Поглиблення секторальної інтеграції України з ЄС має підтримку на найвищому рівні у новій Єврокомісії, водночас до цих питань ЄС ставиться з обережністю.

Незважаючи на це, станом на початок 2021 року Україна планує офіційно подати заявку на членство в ЄС у 2024 році³ з метою приєднання до Європейського Союзу в 2030-х роках.

Одним із перших декларацію про підтримку вступу України до Євросоюзу підписав Президент Литви Г. Науседа під час візиту до Києва у квітні 2021 року. Згодом до нього приєдналися Польща та Латвія. По суті, Президент України В. Зеленський зробив пріоритетною нову тактику зближення України з Євросоюзом – він планує провести кампанію зі збору зобов'язань від держав-членів ЄС про підтримку ними членства України, адже кожен новий підпис додаватиме нам

1 Конституційна криза, корупція, олігархи: Європарламент опублікував доповідь по Україні. URL: <https://tinyurl.com/yz3c5ls5> (дата звернення: 22.06.2021).

2 Як Україна хоче змінити угоду про асоціацію та що про це думають у ЄС. URL: <https://tinyurl.com/yj36dquq> (дата звернення: 22.06.2021).

3 У 2024 році Україна подасть заявку на вступ до ЄС. URL: <https://tinyurl.com/ygxc2k37> (дата звернення: 22.06.2021).

впевненості у власних силах, а нашим партнерам – додаткових аргументів за надання Україні чіткої перспективи членства в ЄС.

Будемо сподіватись, що невдовзі решта держав-членів Європейського Союзу також підтримають євроінтеграційні прагнення України, що призведе до юридичного оформлення європейської перспективи нашої держави відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз. Наша держава продемонструвала певний успіх у перенесенні значної частини європейських правил до свого законодавства. Однак основною проблемою залишається їх імплементація. Отже, євроінтеграційні прагнення України, їх юридичне оформлення стануть можливими лише у разі, якщо одночасно з проханням про перспективу ми з вами демонструватимемо успіхи у проведенні політичних і економічних реформ, реформ, пов'язаних із боротьбою з корупцією, олігархією, державною монополією.